

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з науково-педагогічної роботи
та інформатизації
_____ Володимир ШАРАН
_____ 2022 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПОРІВНЯЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ**

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 053 Психологія

Освітня програма Практична психологія

Статус дисципліни обов'язкова

Факультет психології, педагогіки та соціальної роботи

Кафедра практичної психології

Мова навчання українська

Дані про вивчення дисципліни

Форма здобуття освіти	Курс	Семестр	Обсяг дисципліни: год / кредити ECTS	Кількість годин						Курсова робота	Вид семестрового контролю	
				Аудиторні заняття					Самостійна робота		Залік	Екзамен
				Разом	Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття	Семінарські заняття				
Денна	I	II	150/5	50	30		20		100		+	
Заочна	I	II	150/5	14	8		6		136		+	

Програма складена на основі освітньої програми та навчального плану підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (240 кредитів ЄКТС)

Розробник:

_____ Віра ДУБ, кандидат психологічних наук, доцент

Погоджено гарантом освітньої програми:

_____ Наталія ПОДОЛЯК, кандидат психологічних наук, доцент

Схвалено на засіданні кафедри практичної психології

Протокол № _____ від _____ 2022 р.

Завідувач кафедри практичної психології _____ Валентина СТЕЦЬ, канд. філос. наук, доцент

Схвалено на засіданні науково-методичної ради факультету психології, педагогіки та соціальної роботи

Протокол № _____ від _____ 2022 р.

Схвалено на засіданні науково-методичної ради університету.

Протокол № _____ від _____ 2022 р.

1. МЕТА ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Психологічна наука та практика сьогодні стають важливим ресурсом забезпечення гуманістичної спрямованості в розвитку кожної людини, всього суспільства. Формування сучасного погляду на людину виходить з того, що кожен з нас живе в тісній взаємодії з природою, а світ тварин не є ізольованим від спільноти людей і тому розглядається як вагома складова нашого життя. Порівняльна психологія знаходиться на перетині біологічних і соціальних наук й посідає важливе місце в системі підготовки психолога.

Мета навчальної дисципліни «Порівняльна психологія» – ознайомити студентів із зоопсихологією та порівняльною психологією як галуззю психологічної науки та сферою науково-дослідної роботи психолога, показати можливості використання зоопсихологічних знань у психологічній практиці, формувати початкові уміння та навички інформаційно-аналітичної діяльності в галузі психології, розвивати професійне мислення та сприяти професійному самовизначенню.

Під час вивчення навчальної дисципліни «Порівняльна психологія» здобувачі вищої освіти повинні оволодіти:

а) загальні компетентності:

- здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях;
- здатність приймати обґрунтовані рішення;
- здатність генерувати нові ідеї (креативність);
- здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

б) фахові компетентності:

- здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології;
- здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ; здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків;
- здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

Програмні результати навчання:

- аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання;
- розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань;
- здійснювати пошук інформації з різних джерел для вирішення професійних завдань в т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;
- здійснювати реферування наукових джерел, обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки.

2. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Вивчення навчальної дисципліни «Порівняльна психологія» ґрунтується на компетентностях, сформованих у межах таких навчальних дисциплін: «Загальна психологія», «Історія психології», «Вступ до спеціальності», «Практикум з психології».

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Заплановані результати навчання: *знати* структуру, предмет, основні завдання та методи дисципліни «Порівняльна психологія»; філогенетичні та онтогенетичні особливості й механізми

психічної діяльності і поведінки тварин; особливості перебігу психічних процесів у тварин; особливості групової поведінки та функціонування тваринних спільнот; соціобіологічні передумови антропогенезу; *досліджувати* та обґрунтовно *пояснювати* наочні феномени поведінки тварин, особливості сприймання різноманітних подразників, психомоторні реакції тварин, відповідно до способу життєдіяльності; *проводити* порівняльний аналіз особливостей психічної діяльності людини та тварини; *налагоджувати* елементарні взаємовідносини між людиною і тваринами; *використовувати* зоопсихологічні знання для консультативної та психотерапевтичної практики.

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Оцінювання здійснюється за шкалами оцінювання: стобальною, національною і ЄКТС.

«Відмінно» А (90 – 100 балів) отримує здобувач, який повно відтворює програмний матеріал (предмет і завдання порівняльної психології; методи вивчення психіки людини та тварин; характеристика психічної діяльності людини та тварин; основні форми та механізми поведінки тварин; індивідуальна пам'ять та наочність; елементарне мислення тварин; комунікативна поведінка тварин; еволюція психіки та антропогенез; анімалотерапія); обґрунтовує специфіку завдань порівняльної психології; аналізує та диференціює методи дослідження інстинктивної поведінки тварин; складає етограму; ідентифікує форми поведінки тварин; пояснює поведінку тварин та її порушення, виходячи з наукових уявлень про психіку та поведінку тварин; характеризує теорії еволюції та описує її моделі; проводить порівняльний аналіз особливостей психічної діяльності людини та тварин; володіє методами оптимізації взаємодії людини з світом тварин; визначає специфіку функціонування психіки тварини та людини з урахуванням закономірностей філо- та онтогенетичного розвитку психічного відображення, спільного та відмінного у розвитку психічних функцій людини та тварини; визначає критерії інтелектуальної поведінки тварин; розкриває психотерапевтичні можливості взаємодії з тваринами; вільно використовує набуті теоретичні знання при порівняльному виявляє творчий підхід під час самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

«Добре» В (82 – 89) отримує здобувач, який вірно відтворює програмний матеріал (предмет і завдання порівняльної психології; методи вивчення психіки людини та тварин; характеристика психічної діяльності людини та тварин; основні форми та механізми поведінки тварин; індивідуальна пам'ять та наочність; елементарне мислення тварин; комунікативна поведінка тварин; еволюція психіки та антропогенез; анімалотерапія), але припускається незначних помилок; обґрунтовує специфіку завдань порівняльної психології; аналізує та диференціює методи дослідження інстинктивної поведінки тварин; складає етограму; ідентифікує форми поведінки тварин; пояснює поведінку тварин та її порушення, виходячи з наукових уявлень про психіку та поведінку тварин; характеризує теорії еволюції та описує її моделі; проводить порівняльний аналіз особливостей психічної діяльності людини та тварин; володіє методами оптимізації взаємодії людини з світом тварин; визначає специфіку функціонування психіки тварини та людини з урахуванням закономірностей філо- та онтогенетичного розвитку психічного відображення, спільного та відмінного у розвитку психічних функцій людини та тварини; визначає критерії інтелектуальної поведінки тварин; розкриває психотерапевтичні можливості взаємодії з тваринами.

«Добре» С (75 – 81) отримує здобувач, який володіє програмним матеріалом (предмет і завдання порівняльної психології; методи вивчення психіки людини та тварин; характеристика психічної діяльності людини та тварин; основні форми та механізми поведінки тварин;

індивідуальна пам'ять та навчіння; елементарне мислення тварин; комунікативна поведінка тварин; еволюція психіки та антропогенез; анімалотерапія), але припускається деяких незначних помилок та неточностей; обґрунтовує специфіку завдань порівняльної психології; аналізує та диференціює методи дослідження інстинктивної поведінки тварин; складає етограму; ідентифікує форми поведінки тварин; пояснює поведінку тварин та її порушення, виходячи з наукових уявлень про психіку та поведінку тварин; характеризує теорії еволюції та описує її моделі; проводить порівняльний аналіз особливостей психічної діяльності людини та тварин; володіє методами оптимізації взаємодії людини з світом тварин; визначає специфіку функціонування психіки тварини та людини з урахуванням закономірностей філо- та онтогенетичного розвитку психічного відображення, спільного та відмінного у розвитку психічних функцій людини та тварини; визначає критерії інтелектуальної поведінки тварин; розкриває психотерапевтичні можливості взаємодії з тваринами.

«Задовільно» D (67 – 74) отримує здобувач, який відтворює загальні положення програмного матеріалу (предмет і завдання порівняльної психології; методи вивчення психіки людини та тварин; характеристика психічної діяльності людини та тварин; основні форми та механізми поведінки тварин; індивідуальна пам'ять та навчіння; елементарне мислення тварин; комунікативна поведінка тварин; еволюція психіки та антропогенез; анімалотерапія), володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні; допускає неточності в складанні етограми; порушує логіку і алгоритм розвитку психічної діяльності тварин в онтогенезі; допускає незначних помилок у ідентифікації форм поведінки тварин; відчуває труднощі під час розв'язання практико-спрямованих завдань, водночас уміє використовувати знання у стандартних ситуаціях.

«Задовільно» E (60 – 66) отримує здобувач, який відтворює загальні положення програмного матеріалу; здебільшого орієнтований на використання основних понять без повного їх співвіднесення з їхнім змістом, демонструє знання на репродуктивному рівні; припускається помилок при тлумаченні еволюції психіки; водночас уміє визначати форму поведінки тварин; відчуває деякі труднощі під час розв'язання практико-спрямованих завдань.

«Незадовільно» FX (35 – 59) отримує здобувач, який не в повному обсязі володіє програмним матеріалом з навчальної дисципліни; фрагментарно та частково (без аргументації та обґрунтування) відтворює навчальний матеріал; невпевнений у відповіді щодо специфіки порівняльної психології; допускає суттєві помилки у аналізі специфіки функціонування психіки тварини та людини; володіє частковими теоретичними знаннями про еволюцію психіки та антропогенез, демонструє неточності у відтворенні їх етапів; оформляє етограму з помилками.

«Незадовільно» F (0 – 34) отримує здобувач, який продемонстрував низький рівень теоретичних знань з питань порівняльної психології; фрагментарно відтворює окремий навчальний матеріал; зазнає вагомих труднощів на практичних заняттях під час розв'язання практико-спрямованих завдань; оформляє етограму з помилками. 0 балів отримує здобувач, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань з порівняльної психології.

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

- робота на практичних заняттях;
- співбесіда з лектором;
- залік.

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Теоретичні основи вивчення зоопсихології та порівняльної психології як науки

Порівняльна психологія – галузь психологічної науки. Предмет та завдання порівняльної психології. Порівняльна психологія та зоопсихологія: спільне та відмінне. Предметний зв'язок зоопсихології з іншими науками. Методологічні принципи порівняльної психології.

Тема 2. Методи дослідження в зоопсихології

Загальні особливості вивчення психіки та поведінки тварин методами зоопсихології. Характеристика методів дослідження в зоопсихології. Етограми. Методологія проведення спостереження та експерименту в зоопсихології та порівняльній психології. Специфіка застосування методу «обхідного шляху» та методу «проблемної клітки». Способи фіксації даних спостереження: суцільне протоколювання, вибіркоче протоколювання, почасовий протокол, поведінковий протокол, використання графічних схем, кодування інформації.

Тема 3. Історія розвитку зоопсихології та порівняльної психології

Характеристика поглядів на еволюцію психіки Р. Декарта, Б. Спінози та Г. Гегеля. Характеристика основних напрямів у вивченні поведінки тварин (порівняльна психологія, біхевіоризм, гештальтпсихологія, етологія, зоопсихологія). Біологічний та психологічний напрям у вивченні психіки тварин. Зоопсихологічні та порівняльно-психологічні дослідження в Україні та світі (В. Вагнер, Н. Ладигіна-Котс та інші). Теоретичні проблеми сучасної зоопсихології та порівняльної психології.

Тема 4. Виникнення та розвиток психіки

Виникнення та розвиток психіки у нижчих тварин. Розвиток психіки у хребетних тварин. Особливості психічної діяльності вищих тварин. Відмінності психіки людини і тварин. Походження та розвиток свідомості людини. Свідомість та несвідоме.

Тема 5. Загальна характеристика психічної діяльності людини та тварин

Розвиток психіки у філогенезі. Вроджена і набута поведінка. Зовнішні та внутрішні чинники інстинктивної поведінки. Пластичність інстинктивної поведінки. Научіння та його роль в розвитку психіки. Загальна характеристика основних типів научіння.

Тема 6. Розвиток психічної діяльності тварин в онтогенезі

Вроджене і набуте в індивідуальному розвитку поведінки. Розвиток психічної діяльності в пренатальному періоді. Розвиток психічної діяльності в ранньому постнатальному періоді. Розвиток психічної діяльності в ювенільному (ігровому) періоді. Загальна характеристика гри у тварин. Пізнавальна функція ігрової активності тварин.

Тема 7. Основні форми поведінки тварин

Класифікація форм поведінки. Репродуктивна поведінка, шлюбні церемонії та піклування про потомство. Територіальна поведінка. Домінування та ієрархія. Ігрова та дослідницька поведінка. Агресивна поведінка та агресія. Угруповання, міграції та популяції.

Тема 8. Популяція та міжпопуляційні стосунки

Популяції тварин. Ареал. Екологічна ніша. Чисельність та ефективна чисельність популяції. Динаміка популяції. Перенаселеність. Фактори, що регулюють чисельність популяції. Віковий склад. Репродуктивний потенціал популяції. Генетична гетерогенність та генетична єдність популяції. Циклічні та спонтанні міграції тварин і фактори, які регулюють міграційну активність. Міжпопуляційні стосунки в межах одного виду. Міжвидові відносини

Тема 9. Механізми поведінки тварин

Зовнішні та внутрішні чинники поведінки. Вплив гормонів і подразників на поведінку. Конфліктна поведінка. Вплив незвичних стимулів.

Тема 10. Особливості психічних функцій у тварин

Сприймання як процес психічного відображення. Розвиток чутливості у тварин. Як тварини бачать наш світ: колірна гама. Пам'ять як спосіб фіксації досвіду у тварин. Генетичний та філогенетичний рівні пам'яті. Емоції як механізм відображення результату поведінки.

Тема 11. Індивідуальна пам'ять та навчіння

Індивідуальна пам'ять та навчіння. Звикання та сенситизація як найпростіші форми навчіння. Навчіння не пов'язане з підкріпленням. Генетична пам'ять. Філогенетичні рівні пам'яті.

Тема 12. Елементарне мислення у тварин

Мислення людини та розумова діяльність тварин. Визначення поняття «мислення тварини». Експерименти з вивчення мислення тварин. Поняття про «емпіричні закони» та елементарні логічні задачі.

Тема 13. Комунікативна поведінка тварин

Мова тварин та мова людини. Уявлення про структуру видоспецифічних мов тварин. Здатність тварин до символізації. Навчання тварин мов-посередників.

Тема 14. Анімалотерапія

Анімалотерапія: аналіз поняття. Функції анімалотерапії. Методи анімалотерапії: іпотерапія, каністерапія, фелінотерапія, дельфінотерапія, гірудотерапія, апітерапія.

Тема 15. Особливості співіснування людей та тварин

Біоцентризм як результат позитивного розвитку етичних засад ставлення людини до тваринного світу. Основні принципи біоетики. Проблема девіантних стосунків між людиною і твариною. Сучасні психологічні проблеми біоетики.

Перелік практичних занять

- Предмет, завдання та методи порівняльної психології
- Історія розвитку зоопсихології та порівняльної психології
- Виникнення та розвиток психіки
- Основні форми поведінки тварин
- Механізми поведінки тварин
- Індивідуальна пам'ять та навчіння
- Елементарне мислення у тварин

- Комунікативна поведінка тварин
- Анімалотерапія
- Особливості співіснування людей та тварин

7. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Самостійна робота здобувача вищої освіти з навчальної дисципліни містить: опрацювання теоретичного матеріалу; виконання завдань згідно з переліком компетентностей, що формуються у межах кожної теми навчальної програми; підготовку до співбесіди; підготовку до заліку.

Питання та завдання для самостійного опрацювання:

- визначити взаємовплив даних зоопсихології та інших напрямів психології: вікової, психофізіології, клінічної психології
- визначити методи дослідження, які дають повну картину поведінки тварини в природніх умовах
- провести спостереження за поведінкою тварини та скласти протокол спостереження
- скласти характеристику відмінностей психіки людини та тварини
- розкрити специфіку дослідницької поведінки тварин
- інстинктивна поведінка як основа життєдіяльності тварин
- визначити та обґрунтувати на якому рівні ієрархічної піраміди потреб знаходяться тварини
- розкрити зміст поняття «імпринтинг»
- навести приклади здібностей тварин до символізації
- скласти характеристику відмінностей мови людей та тварин
- проаналізувати основні проблеми біоетики

Індивідуальне завдання

Індивідуальне завдання не передбачено

8. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Засвоєння здобувачами вищої освіти теоретичного матеріалу перевіряється шляхом усного опитування за темами практичних занять, оцінки умінь студентів аналізувати різні дослідницькі ситуації, виконувати завдання за змістом теми, співбесідою з лектором та заліком.

Кожне практичне заняття передбачає виконання системи завдань, адекватність та повнота розв'язання яких оцінюються максимально 10-ма балами. Кількість балів, що виставляється за практичне заняття, враховує: відповіді здобувачів на проблемні питання за змістом теми; обговорення проблемних ситуацій; уміння використовувати знання під час розв'язання практичних завдань. Здобувачі вищої освіти повинні бути готові до групового контролю на заняттях (тестування, фронтальне опитування, дискусія). Під час оцінювання враховується: 1) наявність і характер засвоєння психологічних знань (рівень усвідомлення, міцність запам'ятовування, обсяг, повнота та точність знань); 2) якість актуалізації знань (логіка мислення, аргументація, послідовність і самостійність викладу); 3) рівень оволодіння відомими прийомами аналізу психологічних фактів, сформованість умінь і навичок використання засвоєних знань; 4) прояв творчості й самостійності в навчально-пізнавальній діяльності.

Розподіл 100 балів між видами робіт:

Поточна успішність		Залік
Робота на практичних заняттях	Співбесіда з лектором	
60 (6×10)	40	100

Поточна успішність (max = 100) складається з балів, отриманих на практичних заняттях (60 балів) та під час співбесіди з лектором (40 балів).

Підготовка до заняття передбачає підготовку студентами усіх питань, винесених для обговорення на практичному занятті та підготовку самостійних завдань. Робота на практичних заняттях передбачає не менше 6 відповідей за семестр. Співбесіда з лектором проводиться в кінці семестру за наперед оголошеним розкладом.

Підсумкова семестрова оцінка визначається на основі набраної студентом кількості балів з усіх виконаних і захищених видів навчальної роботи і виставляється за шкалою: університетською (стобальною), національною і ЄКТС.

Отримані бали переводяться в національну шкалу оцінювання та шкалу ECTS відповідно до таблиці:

Сумарна оцінка (у балах)	Екзаменаційна оцінка, оцінка з диференційованого заліку	Сумарна оцінка (у балах)	Оцінка за шкалою ECTS
90 – 100	«відмінно»	90 – 100	A
75 – 89	«добре»	82 – 89	B
		75 – 81	C
60 – 74	«задовільно»	67 – 74	D
		60 – 66	E
0 – 59	«незадовільно»	35 – 59	FX
		0 – 34	F

Залік за талоном №2 і перед комісією проводиться в усній формі з оцінюванням за стобальною шкалою.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Мультимедійне забезпечення, платформа zoom

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні

1. Гічан І.С. Порівняльна психологія. Зоопсихологія. Конспект лекцій. К.: НАУ, 2003. 73с.
2. Губко О.Т. Основи зоопсихології: навчальний посібник: За ред. С.І.Болтівця. К.: Світогляд, 2006. 190с.
3. Зоопсихологія з основами етології: Мирослав Шевців, Мирослава Філоненко. К: Центр учбової літератури, 2013. 242с.
4. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія: підручник. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. 508 с.

5. Москалець В. П. Зоопсихологія і порівняльна психологія [текст] : підручник. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 200 с.

6. Панчук Н.П. Порівняльна психологія: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006» , 2019. 206 с.

7. Чайченко Г.М. Поведінка та психіка тварин. К.: Київський ун-т, 2000. 199 с.

Допоміжні

8. Антипін С. Л. Етологія сільськогосподарських тварин: навч. посіб. Х.: ХДЗВА. Ч. 1. 2008. 101 с., Ч. 2. 2009. 102 с.

9. Ювал Ной Гарарі. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків: КСД, 2016. 544 с.

10. Чепа М.-Л. Вовк - звір із вір і казок українських // Проблеми загальної та педагогічної психології. Т. VII. В. 4. К., 2005. С. 309–315.

11. Яцина О.Ф. Зоопсихологія: Навчально-методичний посібник. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. 144 с.

Інформаційні ресурси

12. https://is.muni.cz/th/gedga/Bak_prace_Cherniavska.pdf

13. https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/11/dis_Levchuk.pdf19

14. <https://joy-pup.com/ua/animals-ua/jak-sobaki-bachat-nash-svit-kolirna-gama/>